

Rectora Magnífica

President del Consell Social

Secretària general

Membres de l'Equip de Direcció

Digníssimes autoritats

Membres de la comunitat universitària

Senyores i senyors

La mirada violeta de Marina Subirats

Tenint en compte el temps de què dispo, no m'aturaré en la presentació del currículum de la professora Marina Subirats Martori, aspirant al doctorat *honoris causa* d'aquesta Universitat, ja que tothom que ho vulgui hi té accés. En diré el mínim a què estic obligat.

Nasqué a Barcelona l'any 1943. Des de la ciència del pensament per excel·lència, la filosofia, s'interessà per la sociologia, per on no es podia transitar en el nostre país, de tan eixut com estava de llibertat i obertura; ras i curt, la sociologia no existia, no se sabia què era. S'hi especialitzà a l'*École Pratique des Hautes Études* de París (1968). Sota el guiatge d'Alain Touraine, fou investigadora al *Laboratoire de Sociologie Industrielle* (1967-1968), i fou també deixeble de Pierre Bourdieu, cosa que li va permetre endinsar-se en la sociologia de l'educació i de la dona. Ha fet estades a les universitats de Wisconsin (1977), de Berkeley (1978) i al *Department of Sociology of Education* de Londres (1987). Ha col·laborat científicament amb l'Observatori de la Igualtat de la nostra Universitat, des de 2008.

En l'àmbit de la gestió política, fou directora de l'Institut de la Dona del Ministeri d'Assumptes Socials del Govern d'Espanya (1993-1996); membre de la Comissió d'Igualtat d'Oportunitats de la Unió Europea (1993-1996); coordinadora de la delegació oficial d'Espanya i de la Unió Europea a la Quarta Conferència de la Dona,

a Pequín (1995); regidora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona (1999-2006), i membre del Consell Escolar de l'Estat (2005-2012).

Compta amb un gruix mot notable d'articles i llibres d'especialitat; em limito a destacar, com a llibres: *L'escola rural a Catalunya* (1983); *Rosa y azul. La transmisión de los géneros en la escuela mixta* (1988); *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al llindar del segle XXI* (2012); *Forjar un hombre, moldear una mujer* (2013); *Coeducació, aposta per la llibertat* (2017). Com a articles: "L'èxit educatiu de les dones: s'ha acabat la discriminació?" (2012), "La société catalane d'aujourd'hui: croissance et crise" (2014), "La complexa trajectòria de l'educació" (2016).

Ha rebut la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2006); el Premi Catalunya de Sociologia de l'Associació Catalana de Sociologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans (2011).

És doctora *honoris causa* de la Universitat de Valladolid (2018). Actualment és catedràtica emèrita de la Universitat Autònoma de Barcelona.

La formació impecable i la inquietud que no ha cessat mai en la doctora Subirats, la convertiren en la introductora a Catalunya i a l'Estat espanyol de les metodologies més actuals en l'anàlisi de la societat contemporània, específicament en dos grans àmbits: el de l'educació en general i el de la qüestió, peremptòria encara avui, de la desigualtat de gènere, que se suma a les diferències de classe i que agreuja la manca d'equanimitat col·lectiva. En realitat, aquest interès per la desigualtat de gènere ha esdevingut transversal en tota l'obra de Subirats, ja que els desequilibris en les oportunitats de tota mena en el quefer humà són una constant en el seu pensament i en la concepció dels seus mètodes; això entre nosaltres era sabut i s'havia analitzat des de diversos punts de vista en allò que afecta a la situació socioeconòmica de les persones en general, però s'ignorava i s'arrossegava com a substrat de què no es tenia consciència clara en el problema dels condicionants per gènere en la distribució de les funcions i del poder públics i privats. Si avui sortosament, encara que sigui amb totes les mancances que es vulguin, la visió androcèntrica del món mereix una atenció

central, perquè suposa comptar o no igualitàriament amb la meitat dels qui habitem l'univers, és gràcies als esforços intel·lectuals i ensembles de divulgació proselitista d'investigadors com ella. Els seus treballs de recerca han possibilitat la fonamentació teoricopràctica per a l'establiment de polítiques de paritat, que introduí en una de les seves obres més destacades: *l'Enquesta Metropolitana*, realitzada a través de l'Institut d'Estudis Metropolitans, entre 1985 i 2006.

Tenint en compte el compromís cívic que sempre ha assumit, perquè comparteix la convicció que la ciència solament té sentit si es posa al servei del progrés i del benestar generals, i la capacitat de projecció en l'acció dels principis que la mouen, puc afegir que Marina Subirats ha estat la líder més destacada entre nosaltres en la creació de coneixement i en la descripció del problema de la discriminació negativa de la dona, endèmica de tots els col·lectius. Ha fet recerca bàsica en un espai en què tot estava per descobrir i hi ha assentat els sistemes eficaços per a la seva aplicació, amb una insòlita capacitat didàctica de l'ús adequat de les descobertes. Ha possibilitat passes gegantines en benefici de la llibertat mitjançant l'educació. I ho ha aconseguit amb una actitud exemplar de comprensió i amb un realisme que afavoreixen avançar sense precipitacions i sobretot amb la reflexió constant i autocrítica sobre què hem tirat endavant, què resta per a aconseguir-se, quins errors hem comès, com s'han de corregir.

Mai els seus raonaments no cerquen la culpabilització severa de ningú; mai no es deixa endur per una demagògia fàcil que no ens trauria de la superfície del conflicte i ens impediria, doncs, arribar al fons de les dificultats; mai no exclou l'home com a col·laborador imprescindible en el procés d'alliberament, ja que s'autoexigeix plantejar objectivament les responsabilitats històriques, sense disculpar, tanmateix, les ideologies dominants que han girat entorn de l'androcentrisme: enfoca no tant l'individu aïlladament, com les tendències hegemòniques grupals. No li interessa especialment la incriminació de ningú; això no obstant, rebutja enèrgicament les raons metafísiques que pretenen presentar com a fets naturals, obvis, que hi hagi rics i pobres, poderosos i desfavorits, o funcions pròpies diferenciades per motius de

gènere. Res no és predeterminat; tot és fruit de la construcció cultural de la realitat que entre tots hem fet; transformar-la positivament és, doncs, encàrrec igualment de tothom.

Intentaré posar en relleu un aspecte essencial de la seva investigació: el que se centra en l'àmbit de l'educació. D'antuvi, s'ha de subratllar que, al llarg dels temps, l'accés a la instrucció s'ha tractat com a propi dels homes i, en canvi, prescindible o fins i tot nociu per a les dones, ja que les distreu de les missions de què s'han d'ocupar. Quan se superà aquest prejudici grotesc i s'entengué que elles també havien de formar-se, no quedà resolta la discriminació, perquè fins avui mateix ha predominat el convenciment que la instrucció no ha d'ésser la mateixa per a uns que per a les altres, una certesa que provocà la separació de nens i nois respecte a nenes i noies als centres d'estudi. Afortunadament, també hem vençut molt àmpliament aquesta divisió, amb la convivència a les aules d'alumnes d'ambdós sexes, nogensmenys rebutjada encara aquesta convivència, ai las!, per les classes més conservadores i reaccionàries.

Però alerta!, ens diu Marina Subirats: els canvis ideològics veritablement importants requereixen solucions que vagin al moll de l'os dels problemes; i ens indica que determinades variacions procedimentals, com les que he assenyalat, per cabdals que siguin, no ens encarrilen cap on volem arribar: és del tot inexcusable que vagin acompanyades d'una visió totalment distinta dels capteniments que s'han naturalitzat, interioritzat durant anys i segles; i remarca, és clar, que no és fàcil, però alhora no renuncia mai respecte a aquesta exigència; ésser enrevessat afrontar un problema no lleva que no sigui ineludible afrontar-lo. Hi ha avenços que són certament necessaris, però que no són, de vegades ni de molt, suficients.

En l'ensenyament superior, posem per cas, d'un concepte d'universitat classista en què solament hi estudiaven els nois (i sobretot, els de famílies riques) s'ha fet el salt primordial a la universitat d'avui, en què, ultra obrir les portes també a les noies, hi pesa menys la procedència socioeconòmica. Podem dir, consegüentment, que hi hem assolit la democratització, a la universitat? Subirats contesta: rotundament, no! Hem

avançat, sí, però no hem superat la concepció profunda que els nois convé que es preparin d'una manera i en algunes especialitats, distintes quant a les que són les "adequades" per a les noies.

En suma, haver donat accés a les dones en el món educatiu en tots els nivells i fer compartir les aules pels dos gèneres són progressos consistents, sense els quals no anem enlloc, però no són el desllorigador definitiu dels dèficits socials en el medi de la formació.

A la pregunta que es fa a si mateixa Subirats: i en què consisteix, doncs, la veritable coeducació? Es respon justament: consisteix a dur a terme un canvi cultural. La cultura que s'hi transmet encara continua nodrint-se d'uns valors, d'una visió del món, d'uns sabers pensats des de la servitud a un sistema en què l'home té uns papers --els hegemònics-- i les dones, uns altres més subsidiaris. L'únic camí que pot menar-nos a una societat igualitària és el de l'edificació d'una civilització que trenqui els esquemes obsolets alienants. I del capgirament del plantejament d'allò de què s'ha d'ocupar l'educació i de com fer-ho, també en sortiran beneficiats els homes, perquè, com remarca Subirats, ni ells no s'escapen de la formació basada en la por, en el sentiment de culpabilitat, en la prohibició, en la imposició dogmàtica, en la manca d'estrís que permetin una interpretació personal de la realitat i la implicació eticomoral per a canviar-la en favor dels valors que ens fan humans.

Per a Marina Subirats, la lluita que ha de generar els canvis racionals del món de l'educació s'ha de centrar primordialment en l'eliminació de l'establiment de les jerarquies basades en les diferències de gènere. No basta que proclamem el principi democràtic que tots tenim els mateixos drets i les mateixes oportunitats. Cal treballar per a assolir-los; les creences no prosperen soles: exigeixen una implementació de què ningú no es pot desentendre; allò que considerem que és de justícia reclama la coherència de disposar-nos a fer-ho prevaler, perquè substitueixi sistemes que no són gens paritaris.

En aquesta línia, Subirats reflexiona sobre la funció misògina que juguen les religions per a sublimar l'home i marginar la dona en una subjugació indigna. I seria

ingenu de pensar que, fins i tot en l'aconfessionalitat, en el laïcisme més radical, no hi queden restes importants d'unes doctrines d'influència capital durant tants i tants segles, encara que, amb la fi de l'època medieval i l'entrada en l'Humanisme, canviï el concepte de la vida i dels humans. La formació, com la resta de les parcel·les de la vida, encara té una àncora fèrria que ens impedeix de deslliurar-nos dels convencionalismes que han prevalgut en la interpretació del món.

En els estudis de Subirats hi ha un interès especial a superar una confusió d'origen: la de sexe i gènere; el sexe és originàriament natural i diferenciat; el gènere, en canvi, és el model cultural de comportament construït per cada comunitat per caracteritzar i delimitar les funcions de l'home i les de la dona. Això sembla obvi, però tendim a actuar interessadament com si no ho fos: crec que podem dir que ningú no s'escapa de la persuasió que hi ha conductes que són pròpies exclusivament dels homes i n'hi ha que ho són de les dones; i els qui s'ocupen de l'educació no en són una excepció: poc o molt estan també condicionats per aquesta ideologia i els prejudicis de divisió. La frase *Sembla un home* (dita a una dona) o *sembla una dona* (dita a un home) estic bastant segur que arreu del món són dues expressions despectives que tothom ha pronunciat o ha sentit pronunciar en alguna ocasió.

Subirats és conscient de la transcendència d'aquesta influència interioritzada; per la qual cosa sap que costarà molt de temps i d'esforç fer desaparèixer els gèneres. Assenyala que estem assistint a l'aparició d'una figura inèdita: la de la persona transgènere, sexualment home o dona, que s'identifica amb un gènere que no és el corresponent homologat al seu sexe. La via per què ha de caminar la formació de les persones és la que relega com a absurdes i inexplicables les formes dels models de gènere encara vigents: no és una fita fàcilment assequible, certament, però per a Subirats és l'única per què s'ha d'apostar.

En la mateixa direcció, fins i tot en comunitats de llarga tradició democràtica on, per tant, es defensa teòricament que els homes i les dones són iguals, els models masculins difuminen la visibilitat de la dona, la qual cosa li provoca inseguretats i autoodi; poca autoritat sobre si mateixa. Subirats té un gran interès a reclamar que

ningú no s'equivoqui en la proposta alternativa que faci: no es tracta d'educar les dones com a homes ni els homes com a dones, sinó de trobar els eixos propis del segle XXI per a una nova cultura que s'ha de transmetre indistintament a unes i als altres; s'ha de trobar un model únic vàlid per al comportament humà, que matisa que no ha d'ésser uniforme, que no és el que vol dir igualitari, sinó que ha de despertar la posada en pràctica de la llibertat de cadascú.

No cau en el simplisme de confiar únicament en la voluntat de cada educador individualment; si es vol arribar a bon port, s'ha d'establir una metodologia complexa i d'aplicació àrdua que comprometi el col·lectiu d'ensenyants; que obligui al treball estimulants en equip, en què l'aportació singular de cadascú sigui intercomplementària respecte a la de la resta. És, en definitiva, el sistema que gràficament i cromàticament consisteix en la construcció de **la mirada violeta**, és a dir, la que permet de desvelar allò que una inèrcia secular que s'ha transmès generacionalment fa que passi inadvertit; és el bastiment d'una manera de captar l'entorn amb la voluntat de distinció i de selecció de tot el que no és fruit de l'aplicació d'actituds androcèntriques; exercitar-s'hi, fins a arribar a adquirir-ne la destresa com un hàbit impremeditat, espontani. La planificació dels canvis que convindrà serà proporcionalment feixuga a l'enorme quantitat de signes més o menys profunds que s'han anat instaurant en els racons més impensables de la vida i que atempten contra la igualtat; és per això que Subirats aconsella que les modificacions siguin fetes amb precaució, incessantment, però sense presses: l'acceleració inoportuna en la fase de les correccions pot endarrerir els objectius i allunyar-los perillosament.

També demana no distreure's gaire a responsabilitzar ningú; ultra no servir de res, ens fa oblidar que, d'una manera o d'una altra i en graus molt diferents, és clar, tothom és víctima i alhora causant, actituds actives o passives, de l'androcentrisme: homes i dones. L'important, al cap i a la fi, és aprofitar positivament el desig de canvi, de transformació profunda que en faciliti la desaparició i que ens dugui feliçment, deixant de banda els retrets, al que és la veritable destinació de la lluita: un

món en què la cooperació substitueixi la competició salvatge i l'amor abati la violència.

El que ha sabut fer com ningú més Subirats és descriure magistralment els elements bàsics a què ens hem d'encarar prioritàriament.

En citaré algun. Ens parla de l'ocupació i de l'ús de l'espai, en què s'aplica, fins i tot inconscientment, una jerarquització que duu a uns tabús per a les nenes i les noies, que no són fàcils de percebre, de tan assimilats com els tenim; que susciten la culpabilitat, comprès l'àmbit jurídic, si elles no s'adeqüen a la renúncia de no ésser ni anar als llocs que no "els pertoca", si més no, en determinades circumstàncies.

Coneixem bé la divisió artificial que per raons de gènere hom ha introduït en les activitats d'esbarjo, en els jocs. No m'hi aturo.

Darrerament, es posa un èmfasi molt especial en allò que s'ha anomenat "llenguatge sexista o masclista"; si tenim en compte que la paraula és l'element que més ens diferencia de tots els éssers vius, podrem valorar justament fins a quin punt el seu ús pot arribar a consolidar una separació profunda de gèneres; Subirats també s'ha interessat per la sociolingüística; segurament perquè hi ha reflexionat científicament, no cau en maximalismes, que no fan sinó enterbolir encara més la discriminació mitjançant les llengües; tots els idiomes són construccions socials i, doncs, reflecteixen la història cultural ancestral del món; cal partir d'aquest principi per evitar un plantejament de canvi que pretengui dur-nos a un punt zero impossible; em serviré d'un exemple en el camp de la religió: que un estat es declari laic no vol dir que en els reculls lexicogràfics de la llengua hagin de desaparèixer tots els recursos que tenen l'origen en les religions; que una persona saludi dient "Adéu" o que s'exclami dient "Mare de Déu!", "Verge santa!", o que usi l'expressió "Alt com un sant Pau" o "D'això, me'n rento les mans", i així endavant, que no acabaríem mai, no significa que qui ho diu sigui religiós ni que utilitzant aquestes expressions reforci cap professió de fe; són el que en diem formes lexicalitzades, que han perdut la semàntica original. Però tornem al nostre argument; com diu Subirats, es pot repetir sistemàticament "ciudadans i ciudadanes", "investigadors i investigadores",

"treballadors i treballadores", etc. i continuar essent un masclista recalitrant. No es tracta tant de canviar formalment, que també, sinó de generar i fer arrelar una nova cultura de la igualtat. Cal, això sí, que en l'ús de la paraula no s'invisibilitzi la dona. Més que no oblidar-se de dir el femení gramatical en determinats discursos, allò que és substancial és que les dones esdevinguin de fet subjectes socials, sense cap límit ni un.

Els llibres de text, els contes, la història constitueixen amplis escenaris en què les dones apareixen, quan hi apareixen, amb unes connotacions que, volent-ho o no, són, per absència o per tractament inadequat, les marginades o les que exerceixen unes tasques que no els són ni pròpies, ni exclusives per naturalesa. Això és el que cal combatre.

Subirats afirma que ni l'escola ni la universitat no poden arreglar el món. Probablement té raó. Ara: ben segur que sense una escola i una universitat que funcionin democràticament, igualitàriament, fraternalment, sens dubte que mai ningú no estarà preparat per a transformar-lo. Les revolucions veritables són producte de l'encaix de forces procedents de tots els terrenys que conformen la vida social; però aquells que s'ocupen de la formació són els preeminents, perquè és des d'on s'alcen els fonaments sense els quals cap objectiu de calat de millorar la societat no és abastable.

Els qui ens dediquem a la recerca i la docència estarem més preparats per a detectar els elements sexistes d'arreu i per a contribuir a millorar a fons un univers que reclama a crits cada vegada més angoixats que prevalgui la llibertat, la justícia i la solidaritat, si ho fem des de la mirada violeta que ens proposa Marina Subirats.

Gràcies, professora Marina Subirats Martori, per tot el que heu aportat a la ciència sociològica; i, d'una manera especial, per la vostra passió aplicada a la reconstrucció permanent i crítica de l'educació per a defensar allò que no hauria de caler, però que la nostra estultícia fa inesquivable: que les persones siguin considerades com a tals, més enllà de cap element que les distingeixi.

No he acabat, perquè falta allò que essencialment em pertoca de fer en aquest acte solemne. Però abans, amb el consentiment de la rectora Magnífica, permetin-me que dediqui a la professora Marina Subirats una cançó en homenatge a la seva tasca. És una versió del *Bella ciao* anterior a la que cantaven els partisans italians que lluitaren contra el feixisme; es tracta en origen d'un cant propi de les dones que treballaven penosament als arrossars i constitueix una protesta enèrgica i de lament contra la doble explotació a què eren sotmeses: com a obreres i com a dones. Es cantà per primera vegada l'any 1940, però probablement es coneixia força abans.

[Audició del *Bella ciao*]

Bella ciao de les dones arrossaires

Cada matí,
tan bon punt m'he llevat,
o bella ciao, bella ciao, bella ciao, ciao, ciao (adeu, bonica);
cada matí,
tan bon punt m'he llevat,
he d'anar-me'n a l'arrossar.

I entre els mosquits
i altres insectes,
o bella ciao...;
i entre els mosquits
i altres insectes,
he de treballar-hi durament.

El capatàs, dempeus,
amb un bastó,

o bella ciao...;
el capatàs, dempeus,
amb un bastó,
i nosaltres feinejant acotades. *Bis*

Ai, marona!,
ai, quin suplici!
o bella ciao...;
ai, marona!,
ai, quin suplici!;
jo t'imploro constantment.

Cada hora
que som aquí,
o bella ciao...;
cada hora
que som aquí,
la robem de la nostra joventut.

Però arribarà el dia
en què totes nosaltres,
o bella ciao...;
però arribarà el dia
en què totes nosaltres
treballarem en llibertat. *Bis.*

Rectora Magnífica, en la mesura que m'ha estat possible he exposat la vida i l'obra de la doctora Marina Subirats Martori. Crec, doncs, haver dit suficient perquè, amb la vostra autoritat, li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, rectora Magnífica, us demano que us digneu nomenar doctora *honoris causa* la senyora

M

a

r

i

n

a

S

u

b

i

r

a

t

s

M

a

r

t

o

r

i

i

i

n